

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СУДДІ НА ПРИЙНЯТТЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕАЛІЗМУ

СОКІЛ Уляна Вікторівна - аспірант кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права

УДК 340.12

В статті розкривається ідея американських правових реалістів, путем звернення к реальним судовим процесам. Аналізують труды представителей американского правового реализма, их взгляды и практическую деятельность, автор определяет влияние индивидуальности судьи на принятие судебных решений.

Ключові слова: американський правовий реалізм, судові рішення, суддівські припущення, судовий угляд, індивідуальність судді.

Актуальність теми дослідження

Американський правовий реалізм виник наприкінці ХІХ століття у США як протидія формалізму. Його представники намагалися донести, що для розуміння сутності права необхідно звернутися до реальних судових процесів, а не обмежуватися лише теоріями та законодавством. Вони стверджували, що те, як саме судді вирішують справи та приймають рішення, не відповідає тому, як це описано у юридичній літературі. Представники американського правового реалізму вважали, що законодавство завжди неповне та містить момент невизначеності, що судові справи не можуть розглядатися, а рішення прийматися, лише як процес застосування правил.

Американські правові реалісти зазначали, що при вирішенні справ судді в основному використовують «факт-впливу», а не «норму-впливу». Як суддя відповідає фактам конкретної справи, визначається різноманітними психологічними та соціо-

логічними факторами, одночасно свідомими та несвідомими. Остаточне рішення є «продуктом» не зовсім закону (який, як правило, передбачає більш ніж один справедливий результат), а впливом різноманітних психосоціальних факторів (починаючи від політичної ідеології до особистості судді). Серед факторів, які впливають на прийняття судового рішення в американському правовому реалізмі підставним бачиться виділити: індивідуальність судді, інтуїцію (передчуття) судді та особливості процесу судового угляду.

Мета статті є визначення та аналіз впливу індивідуальності судді на прийняття судового рішення в американському правовому реалізмі, опираючись на погляди представників даної школи. До представників філософії американського правового реалізму слід віднести: О. Холмса, К. Левелліна, Дж. Френка, Г. Оліфанта та інших.

Виклад основного матеріалу

З точки зору американських правових реалістів, вагомий вплив на судові рішення мають, окрім правових норм, позаправові фактори. Серед цих факторів велике значення має індивідуальність судді. Один із провідних представників американського правового реалізму Джером Френк писав, якщо право складається з рішень суддів і ці рішення базуються на суддівських припущеннях, то спосіб, у який суддя отримує

свої припущення, є ключем до судових процесів. Будь-які результати суддівських припущень створюють право. Фактори впливу на суддю є чисельними та заплутаними, що особливо часто залежать від індивідуальних особливостей судді, чиї висновки та судові рішення повинні бути роз'яснені.

Суддя може відчувати як симпатію, так і антипатію щодо осіб свідків, юристів і решти учасників судового процесу. Власне минуле судді може викликати позитивну чи негативну реакцію на жінок-блондинок, на чоловіків з бородою, на мешканців півдня, на італійців, на англійців, на слюсарів, на міністрів, на випускників коледжу або ж на члена демократичної партії. Невиразна вимова, кашель чи міміка можуть відродити або болісні, або ж приємні спогади у судді, в той час як він слухає свідка з такою вимовою чи кашлем, чи мімікою, чи подальший спогад про те, що сказав свідок, чи викликає це сумнів, чи, навпаки розвіює його. Все це може вплинути на попередній розгляд справи суддею [2, 115].

На думку Дж. Френка, у судовому процесі свідки є прямими та чесними, проте, їхні переконання, відповідно, можуть бути, у більшій чи меншій мірі, викривленими їхніми прихильностями чи упередженнями до протилежної сторони у процесі. Засвідчені факти, від яких свідок виводить свій висновок, можуть створити дуже різноманітні враження у голові учасників судового процесу. І суди попереджають, що – «свідок може мати сильні упередження до того, що він сприймає як справедливість справи, тому із повною невинуватістю він має можливість «пригадати» свідчення про обставини, які ніколи не відбувалися, чи забути важливі обставини, які відбувалися завдяки симпатії до хорошої людини, якій загрожує покарання.» [2, 116].

За словами Дж. Френка, суди помічали, що покази свідка не просто механічне повторення минулих подій, але і те, що покази часто тягнуть за собою помилкові висновки. Іншими словами, свідок, який свідчить про речі, які бачив, чув чи відчував, неминує робить висновки чи припущення про те, чи він дійсно бачив, чув чи відчував. Численні дослідження, про-

ведені судом, посилюють переконання, що без будь-яких неналежних мотивів, свідки, формуючи такі припущення чи висновки, можуть перекручувати об'єктивні факти.

Таким чином, однією із найважливіших функцій судді першої інстанції є визначення важливості та корисності показів свідків, беручи до уваги їх поведінку. Судді звертали увагу на такі факти, як тон голосу, яким свідок дає свідчення, нерішучість чи готовність, з якою він відповідає на поставлені запитання, таємні чи виразні погляди свідка, його манера триматися, його вражаючі свідчення, його жестикуляція, його ентузіазм, його витримка, його вираження, його занудність, його знизування плечима, його холонокровність чи нерішучість, його відвертість чи удавана легковажність. Це тому, що ці обставини можуть доводити певні факти по справі. Вищі суди часто заявляють, що вони вагаються «ламати» рішення судді першої інстанції по справі, де основою доказів були усні покази свідків, і що такий висновок не може нічого породжувати, окрім «холодних» слів свідка [2, 117-118].

Якщо у свідків допускаються «провали» в пам'яті чи «багата» уява щодо реконструкції подій, у такий спосіб суддя має дефектне сприйняття свідчень. Тому задовго до того, як він дійшов до висновку у справі, де повинен вирішити, що є правильним чи неправильним, справедливим чи несправедливим з посиланням на факти у справі та загалом, суддя першої інстанції зобов'язаний створити безліч альтернативних висновків чи припущень на підставі показів свідків.

Своєрідні риси характеру, нахили, упередженість та звички окремого судді у філософії американського правового реалізму називають суддівською індивідуальністю. На думку Д.Френка, індивідуальність судді є центральним фактором у правотворчості, тому закон може змінюватися залежно від індивідуальності судді у справі. При цьому Д.Френк підкреслював, що існують випадки застосування махінацій суддями, які приховують судову невідповідність [2, 120].

Дж. Френк наводив статистику щодо аналогічних рішень, прийнятих різними

суддями. Були зроблені дослідження постанов, рішень, тисяч незначних кримінальних справ, винесених різними суддями Суду міського магістрату у Нью-Йорку протягом 1914-1916 років з чітко сформованим наміром знайти, які межі «індивідуального співвідношення» вступають у здійснення правосуддя. Було виявлено, що висновки магістратів суттєво відрізнялися за аналогічними категоріями справ.

Отже, з 546 осіб, обвинувачених у перебуванні у стані алкогольного сп'яніння, один суддя звільняє лише одного та знаходить (близько 97%) інших винуватих, тоді як в той час інший суддя, де 673 особи, обвинувачені за аналогічною справою, знаходить 531 (чи 79%) невинуватих. У справах за звинувачення у дрібному хуліганстві (порушенні громадського порядку, проти-законній поведінці) один суддя звільняє лише 18% обвинувачених, натомість інший – звільняє 54% обвинувачених. Наприклад, один обвинувачений постає перед магістратом Сімонс та має лише два шанси з десяти відбутися від покарання, проте, якщо б він постав перед суддею Волш, у нього було б більше п'яти шансів з десяти відбутися від покарання. У справах про жебракування відсоток звільнених коливається від 4,5 % до 79 %. Коли доходить до міри покарання, існують різні коливання. Один суддя призначає покарання у вигляді штрафу 84% осіб, яких він визнав винними, а також призначив умовне покарання 7 % обвинувачених, у той час як один з його колег призначив покарання у вигляді штрафу 34 % обвинувачених, а умовне покарання 59 % обвинувачених.

З огляду на таку статистику американський юрист Чарльз Хайнс, який досліджував особисті, політичні та економічні фактори впливу при вирішенні суддями справ, зробив висновок, що чинниками, які можуть впливати на висновки суду, є: освітній рівень судді; його суспільне становище; професійний та життєвий досвід; політична належність та переконання; інтелектуальні здібності та особливості характеру [2, 123].

Свою професійну діяльність судді США розпочинають як юристи без будь-якої спеціалізованої підготовки, оскільки такої ви-

моги для судової кар'єри немає. Проте, у процесі своєї діяльності, йдучи до вищих лав судів, вони можуть за власним бажанням, проходити спеціалізовані курси, обмінюватися міжнародним досвідом, що дає змогу судді при розгляді конкретної справи більш обґрунтованіше викласти свої міркування при формуванні рішення. Здійснюючи правосуддя, судді не прагнуть здійснювати управління недосконалим суспільством, а навпаки, керуючись своїм внутрішнім переконанням, мотивами, досвідом, передчуттями, нормами права залишаються вірними представниками судової системи. Вирішуючи політичні питання, судді використовують ті ж самі правові чи позаправові інструменти, що і для будь-якого іншого юридичного питання. Саме тому суспільство США вважає суд установою, вартою особливої поваги.

Професійний досвід судді дозволяє йому глибше зануритися у суть конкретної справи. Оскільки, маючи за спиною досвід роботи в інших державних або приватних структурах, багаж знань, навичок, практики у тій чи іншій галузі права, суддя може краще зрозуміти як сильні, так і слабкі сторони учасників судового процесу, що безперечно вплине на обґрунтування висновку по справі. Не менш важливим фактором, який може вплинути на формування суддею висновку у справі, є його особистий досвід. Адже якщо суддя виріс в бідності, то при вирішенні справи він може як співчутливо ставитися до незаможних людей – учасників процесу, так і навпаки, вважати, що його власне вміння подолати бідність показує, що незаможні люди повинні нести відповідальність за власне становище.

Варто звернути увагу і на політичну належність та переконання американських суддів. Оскільки вони призначаються шляхом політичної процедури, то саме тому політичні погляди судді теж мають вплив на формування висновку у справі. Наприклад, якщо суддю призначив президент, який був представником консервативної партії, то і винесення рішення суддею буде з нахилом у консервативну сторону, і навпаки, якщо суддю призначив президент від

ліберальної партії, то і рішення буде у ліберальну сторону [5, 18]. Звичайно, такий приклад стосується не всіх американських суддів.

За словами Анатолія Франца: «Усі, хто обманює сам себе у думках, що вони втілюють далеко не свої власні риси характеру у своїй роботі, є жертвами обману найбільш помилкових ілюзій. Правда в тому, що ми ніколи не зможемо вийти за межі себе. Ми замкнені у нашій власній індивідуальності, наче у вічній в'язниці. Найкращим для нас, на мою думку, – це визнати цей жахливий стан з хорошою чеснотою та визнати, що ми картаємо себе весь час, коли ми були не в силах змовчати» [2, 124]. Ніхто не може знати заздалегідь, що суддя повірить у факти справи та візьме їх до уваги. Рішення судді визначається інтуїцією та протягом тривалого часу результат базується на його реакції щодо свідчень.

Лідером руху американських правових реалістів був Карл Левеллін. Знаменитий вислів останнього «Те, що роблять ці посадові особи, при вирішенні справи, і є саме право» був звернений до суддів, шерифів, адвокатів, клерків. Він вважав, що для того, щоб зрозуміти, що судді знаходяться під впливом багатьох факторів, які не мають нічого спільного з правом, необхідно вивчати правові рішення.

К. Левеллін сформував групу факторів, які здійснюють значний вплив на винесення суддею рішення у справі. До першої групи він відносив фактори, які у судовому процесі відрізняють одну людину від іншої. Другу групу склали фактори, які характеризують людські та професійні якості судді. Третю групу – фактори, які пов'язані з тим, що судді керуються правовими традиціями та умовами теперішнього часу, які уже склалися в суспільстві. Левеллін стверджував, що суди можуть як розширювати, так і звужувати правові норми при їх застосуванні [3, 187].

На думку К. Левелліна, у центрі уваги повинна бути «практика, а не норма права; спосіб дії, а не словесна формула» [4, 149]. Він підтримував як свободу суддівського угляду, так і її обмеження, коли правильно трактовані норми та прецеденти визна-

чають напрямок правової діяльності. Такі обмеження полягають у обов'язку судді дотримуватися встановлених процедур, застосовувати визначені методи тлумачення права, виносити добре обдумані рішення, відчуття необхідності досягати справедливості, бути принциповим, незалежним та чесним тощо [6, 276]. Судді часто формують рішення на початку і лише потім підбирають для його правової основи формальні аргументи. Тому головним завданням юриспруденції, на його думку, є не просто розгляд способів прийняття рішень по справах, а створення ефективних, справедливих, однакових для всіх, абстрагуючих від особистості норм, як одного з елементів права.

Один з відомих реалістів Олівер Холмс зазначав, що правова реальність розкривається не у логіці, а у досвіді, який формується під впливом моральних норм, політичних чинників, а не під дією правил [7, 68]. О. Холмс вважав, що кожна правова норма повинна мати чітке політико-правове обґрунтування. Якщо таке обґрунтування поступово стає застарілим, то відсутні підстави вператися на таку правову норму. Юристи повинні знайти нове рішення, яке буде відповідати сучасному розумінню політики права. Холмс зазначав, що основою всіх судових рішень безпосередньо чи опосередковано є міркування політики права. Він закликав до визнання реальності того, що суди беруть участь у правотворчості та здійснюють її із врахуванням аналізу політики права.

Висновки

Таким чином, індивідуальність судді має велике значення при прийнятті судового рішення у філософії американського правового реалізму. Досліджуючи всі обставини конкретної справи та приймаючи рішення, суддя підсвідомо чи свідомо враховує позаправові фактори, які формують його індивідуальність, зокрема: минуле судді (його правовий та політичний досвід), риси характеру, нахили, звички, індивідуальні здібності, освітній рівень судді, його заможність та суспільне становище, політичну належність та переконання.

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається філософія прийняття судового рішення в американському правовому реалізмі, шляхом звернення до реальних судових процесів. Аналізуючи праці представників американського правового реалізму, їх погляди та практичну діяльність, автор визначає вплив індивідуальності судді на прийняття судових рішень.

Поряд з цим, вплив індивідуальності суді та визначена ступінь свободи судового угляду не означає, що суддя уповноважений вирішувати справи за своєю примхою. На думку представників філософії американського правового реалізму, зазвичай суддя повинен обирати те рішення, яке може бути підкріплене формальними аргументами. Формальні аргументи повинні підкріплювати судові рішення, і ними обмежується судовий угляд. Якщо ж усі формальні аргументи будуть вказувати на один і той самий результат, суддя буде вимушений прийняти саме таке рішення.

Література

1. A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory /edited by Dennis Patterson. Blackwell Companions to Philosophy, 1996.
2. Frank J. Law and the modern mind

SUMMARY

In the article the idea of American legal realists, by reference to the actual litigations. Analyzing the labor representatives of the American legal realism, their beliefs and practice, the author defines the identity of a judge to influence court decisions.

(1930). – New Brunswick: Copyright by Transaction Publishers, 2009.

3. Адыгезалова Г. Э. Карл Никерсон Левеллин//Правоведение. – 2009. – № 2.

4. Адыгезалова Г. Э. Социологическая юриспруденция США в XX веке. Формирование доктрины развитие и совершенствование правопорядка. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2012.

5. Верховный суд США: равное правосудие по закону/ Распространено Бюро международных информационных программ Государственного департамента США. Веб-сайт: <http://www.america.gov/ru>.

6. Карапетов А.Г. Борьба за признание судебного правотворчества в европейском и американском праве. – Москва: Статут, 2011.

7. Мельник М.О. Американська та скандинавська школи правового реалізму: порівняльний аспект//Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки. – 2013.